

Úpadok demokracie: Maďarsko

Koniec postkomunizmu?

Podzim 2019

Doc. M. Rybář, PhD.

Maďarsko v posttranzičnom období

- 1994: víťazstvo postkomunistickej Maďarskej socialistickej strany (absolútna väčšina kresiel v parlamente)
- Socialisti vedení premiérom Gy. Hornom vytvorili koaličnú vládu s malým Zväzom slobodných demokratov
- 1998: víťazstvo Fideszu, Orbán ako 35-ročný najmladší premiér v histórii, koaličná vláda Fideszu s dvoma menšími stranami (MDF a Maloroľníci)
- 2002: Tesné víťazstvo Socialistov, koaličná vláda s liberálmi (výmena premiéra Medgyessyho za Gyurcsányu v 2004)
- 2006: Fidesz najväčšia strana, ale Socialisti s liberálmi kontrolujú väčšinu v parlamente a znovu formujú spoločnú vládu vedenú Gyurcsányom

Maďarsko v posttranzičnom období

- Po voľbách 2006 bola zverejnené nahrávka Gyurcsányovho prejavu na zjazde Socialistov (máj 2006)
- Gyurcsány priznal, že jeho strana počas roka a pol pred voľbami klamala voličov, aby dosiahla víťazstvo
- Zároveň priznal, že vláda Socialistov počas predchádzajúceho obdobia neurobila nič, čo by stálo za povšimnutie
- Gyurcsányov prejav bol zlomovým momentom vo vývoji Maďarska po roku 1989: viedol masívnym protestom (najväčším po roku 1989), drastickému prepadu popularity Socialistov, k pouličným nepokojom a násiliu a k posilneniu extrémnej pravice (Jobbik)

Maďarsko v posttranzičnom období

- Už vo voľbách 2006 získal Fidesz 42% (Socialisti 43%), ale udalosti roku 2006 videli k jeho posilneniu a prepadu Socialistov
- **Kombinovaný volebný systém** (dvojkolový väčšinový v jednomandátových obvodoch a proporčný s kandidátnymi listinami) viedol už v minulosti k disproporčným volebným výsledkom:
- Socialisti v roku 1994 získali absolútnu parlamentnú väčšinu so ziskom cca 33% hlasov, Fidesz v 2006 mal najviac kresiel v parlamente aj keď získal menší podiel hlasov ako Socialisti
- Účinky volebného systému sa mimoriadne dramaticky prejavili v roku 2010

Výsledok volieb v roku 2010

- Fidesz získal 52,7% hlasov, ale 66% kresiel v parlamente
- Neobvyklý prípad, keď jediná strana v parlamentnej demokracii kontroluje ústavnú väčšinu kresiel v parlamente
- Okrem Fideszu sa do parlamentu dostali už len decimovaní Socialisti (19,3%), extrémne pravicový Jobbik (16,7%) a a nová ekologicko-liberálna strana Politika môže byť iná (7,5%)
- Fidesz mimoriadne profitoval vo väčšinovej zložke volebného systému: získal 173 zo 176 kresiel

Zmena ústavných pravidiel 2011/12

- Od volieb 2010 do apríla 2011 zmenil parlament ústavu 12x a následne prijal úplne novú ústavu, vstúpila do platnosti 1.1. 2012
- Zvýšenie počtu sudcov z 11 na 15 (spolu s končiacimi sudcami nová vláda nominovala 7 sudcov)
- Konsenzuálne pravidlá nominácie sudcov v parlamente boli zmenené (bez potreby dohody s ďalšími stranami)
- ÚS nemôže preskúmať ústavnosť zákonov s dopadom na štátny rozpočet, ak nie sú priamo porušené taxatívne vymenované práva
- Sťaženie abstraktnej kontroly ústavnosti a jednotlivci musia najskôr využiť bežné súdy

Zmena ústavných pravidiel 2013

- anulovanie všetkých rozhodnutí ÚS pred 1.1. 2012
- Zároveň Fidesz prijal tri desiatky zákonov regulujúcich sociálnu oblasť, dane, hospodárske politiky, poľnohospodárske a rodinné parvo, atď. ústavnou 2/3 väčšinou (tzv. kardinálne zákony)
- Došlo aj k predĺženiu funkčného obdobia rozličných regulačných orgánov až na sedem a viac rokov,
- takže prípadná zmena vlády by mala na personálne rozhodnutia na kľúčové oblasti vnútornej politiky výrazne obmedzený dopad

Zmeny volebných pravidiel

- 2014: zmenšenie parlamentu (z 386 na 199), čo je pokles na 52% oproti minulosti
- 106 jednomandátových obvodov (podiel tejto zložky na volebnom systéme sa zvýšil zo 45% na 53%)
- zrušenie druhého kola vo väčšinovej časti kombinovaného volebného systému
- 5% kvórum (10% pre 2 a 15% pre 3 strany)
- Nárast nerovnomernosti volebných obvodov (gerrymandering)

Vznik hybridného politického režimu

- Kľúčové bolo, že Fidesz dokázal svoje víťazstvo zopakovať v rokoch 2014 aj 2018
- V oboch prípadoch znovu dosiahol potrebnú 2/3 ústavnú väčšinu (už prostredníctvom zmeneného volebného zákona)
- Vo voľbách s vysokou volebnou účasťou 70% získal Fidesz takmer polovicu všetkých hlasov (49%)
- Druhý skončil Jobbik s 19%, nasledovalo spojenectvo Socialistov a zelených s 12% a ďalšie dve zelené-liberálne strany (spolu tiež 12%)
- Nerovnováha pravice a ľavice pretrváva, dedičstvo udalostí z r. 2006

Voľby 2018

- Fidesz úspešne mobilizoval svojich prívržencov, dokonca oproti roku 2014 ešte zvýšil absolútne počty získaných hlasov
- Voľby boli slobodné, ale nie spravodlivé: štátne orgány evidentne konali v súčinnosti s vládnu stranou (monitorovacia správa OBSE)
- Rozdrobená opozícia, skutočne významná voličská podpora pre Fidesz, silne väčšinový systém a podpora štátnych inštitúcií kontrolovaných Fideszom prináša strane opakované volebné víťazstvá

Viktor Orbán

- Charizmatický politický vodca, radikálny študentský antikomunistický aktivista, zakladateľ liberálneho mládežníckeho hnutia Fidesz (1988)
- Po neúspechu vo voľbách 1990 a 1994 začal transformovať liberálny Fidesz na konzervatívnu a nacionalistickú stranu
- Fidesz začal zakladať „občianske krúžky“, otvoril sa členom ďalších menších pravicových strán (dvojité členstvo), uchádzal sa o podporu cirkví → silná organizačná štruktúra a masové členstvo
- Socialisti po voľbách 1994 uskutočňovali radikálnu ekonomickú transformáciu, Fidesz zdôrazňoval antikomunizmus, národ, solidaritu a sociálne zabezpečenie

Viktor Orbán

- Orbán sa neštylizuje do podoby „otca národa“, jeho politika je založená na politickej polarizácii, rozdeľovaní spoločnosti a na kontrole tej jej časti, ktorá je najväčšia a najlepšie organizovaná
- Ekonomická a utečenecká kríza v Európe pomohla (spolu so škandálmi Socialistov) Orbánovi k moci
- Pestovanie strachu z utečencov a pocitu vonkajšieho ohrozenia
- Zároveň prísun peňazí z fondov EU, ktoré Fideszu umožňuje zavádzanie sociálnych benefitov a obohatenie sa ľudí blízkyh politickému vedeniu

Výsledky vládnutia Fideszu

- Cca 4% hospodársky rast
- Nízka inflácia
- Nízka nezamestnanosť
- Rast reálnych miezd
- Zároveň ale: znárodnenie súkromných penzijných fondov (suma vo výške cca 8% HDP)
- Nízke výdaje na výskum a vzdelávanie
- Zvýšené zdanenie bánk → odliv zahraničného kapitálu
- Hospodársky rast je nižší než sú transfery z fondov EÚ, ktoré predstavujú cca 6,5% GDP ročne

An Externally constrained regime?

- Koncept Bozókiho a Hegedusa
- Členstvo v EÚ, právomoci inštitúcií EÚ a rozsah práva EÚ obmedzili a ovplyvnili podobu hybridného režimu v Maďarsku
- Zároveň ale platí, že členstvo v EÚ posilňuje Orbánov režim
- V kvázi-federatívnom systéme (EÚ) môžu byť autoritárski lídri na štátnej úrovni dôležitou súčasťou “federálnych” vládnych koalícií
- demokrati na federálnej úrovni môžu prehliadať autoritárske konanie svojich “štátnych” spojencov
- Fidesz ako spojenec a člen Európskej ľudovej strany

Maďarský režim v kontexte EÚ politiky

- okrem straníckej politiky zohráva svoju rolu fiskálna politika:
- lokálni autokrati môžu využívať finančné federálne transfery na financovanie svojich klintelistických sietí a tak podporovať svoje vlastné postavenie
- lídri EPP – najväčšej frakcie v EP – často ochraňovali Fidesz a odmietali kritiku Maďarska ako straníckopoliticky (socialisticky, liberálne) motivovanú
- Fidesz zároveň úspešne používa európske fondy ako zdroj na prerozdeľovanie a upevňovanie svojho dominantného postavenia

Maďarský režim v kontexte EÚ politiky

- D. Kelemen: EÚ je v pasci autoritárskeho “ekvilibria”: vplyv straníckej politiky v EÚ/EP je dostatočne silný na to, aby to viedlo k ochrane Fideszu,
- ale príliš slabý na to, aby konkurenčné strany v EÚ mohli efektívne podporovať domácich straníckych oponentov Orbána
- Snahy o sankcie voči Maďarsku narážajú na právo veta členských štátov (Maďarsko) a na ochranu spojencov (Poľsko)
- Orbánov režim pritom dokáže profitovať ako z fondov EÚ, tak aj z kritiky voči krokom svojej vlády
- Fidesz rámcuje kritiku EÚ ako ohrozenie svojbytnej národnej cesty Maďarska

Kritici ako nepriatelia Maďarska

- V období rokov 2015-2018 minula maďarská vláda cca 100 miliónov eur na politickú reklamu proti Georgovi Sorosovi, maďarsko-americkému investorovi a filantropovi
- Základom tejto kampane je posolstvo, že Soros má záujem na tom, aby sa do Európy dostali milióny imigrantov z Afriky a Ázie
- Výsledkom o.i. bolo, že Open Society Foundation sa kvôli tlaku maďarských úradov premiestnila z Budapešti do Berlína a CEU, ktorú v roku 1993 Soros založil a financoval, sa v 2019 fakticky presťahovala do Rakúska

Ovládnutie médií

- Národný komunikačný úrad, súčasť úradu premiéra, fakticky kontroluje výdaje štátu na reklamu zadávanú v médiách
- V roku 2015 došlo k sporom medzi Orbánom a jemu blízkym oligarchom vlastniacim sieť médií
- V krátkom čase došlo k zastaveniu štátnej reklamy v týchto médiách a vzniku alternatívnych mediálnych titulov, ktoré túto mediálnu skupinu nahradili
- V roku 2018 sa mediálne skupiny podnikateľov blízkych Fideszu, vlastniace tieto médiá, rozhodli darovať vlastnícke podiely novovzniknutej Stredoeurópskej mediálnej nadácii

Ovládnutie médií

- Pod priamu kontrolu štátu/vlády/strany sa dostalo niekoľko desiatok médií – od televízií, denníkov, týždenníkov, webových portálov a rádií
- Transakcia bola kvalifikovaná ako „vznik strategického podniku“ a jeho činnosť tak ani formálne nepodlieha antimonopolnému úradu
- počet nezávislých médií je minimálny, navyše čelia faktickému bojkotu štátom vlastnených zadávateľov reklamy
- Aj firmy, ktoré majú záujem o štátne zákazky, rozumejú, kde je pre nich výhodnejšie inzerovať
- Okrem zadávania reklamy a kontroly obsahu štátom kontrolovaných médií vláda ovplyvňuje verejnú mienku aj priamo, prostredníctvom „informačných kampaní“

Ovládnutie médií

- Počas roku 2017 vynaložila vláda na politickú reklamu varujúcu pred nebezpečenstvom zo strany EÚ, imigrantov a G. Sorosa zhruba 7x viac financií, než zástancovia Brexitu v referendovej kampani v UK (cca 250 mil. Eúr)
- Slogany predvolebnej (2018) kampane Fideszu a „informačnej kampane“ vlády sa pritom často doslovne prekrývali
- (opozičné) politické strany v kampani musia dodržiavať limit na výdaje, tie sa ale nevzťahujú na vládne informačné kampane

Nacionalizmus, identita a ekonomické témy

- Hlavnou témou kampane Fideszu 2018 bola imigrácia a prisťahovalectvo, ekonomické otázky takmer vôbec nerezonovali
- Orbánova popularita medzi najmenej majetnými vrstvami sa zvýšila
- Zároveň sa zvýšila zamestnanosť v tejto sociálnej skupine (prostredníctvom programov verejných prác)
- Vláda tiež zaviedla bezplatné obedy v školách a škôlkach
- Tieto skutočnosti naznačujú, že posilnenie identitných tém (nacionalizmus) oslabuje politickú dôležitosť prerozdeľovania (ekonomické otázky)

Dôsledky kampane na postoje obyvateľov

- V priebehu rokov 2014-2016 došlo k rapídnemu nárastu negatívnych postojov Maďarov voči cudzincom, ktoré boli najvyššie v Európe
- Napr. podiel Maďarov, ktorí by umožnili vstup utečenca do krajiny, klesol pod 10%, najnižší podiel v celej Európe
- Zároveň narástol podiel protizápadných postojov a významne sa zvýšil podiel proruských/prokremel'ských postojov
- Séria zákonov zameraných na obmedzenie pôsobenia nevládných organizácií bola nazvaná ako „antisorosovský balíček“
- Soros sa stal predmetom konšpirácií a v kampani 2018 ho vládna propaganda spájala s opozičnými stranami kritickými médiami a nezávislými občianskymi združeniami

Záver

- Úpadok demokracie v Maďarsku je dôsledok mnohých faktorov
- Len niektoré z nich sú výlučne záležitosťou Maďarska a Maďarov
- vývoj v Maďarsku sa preto môže zopakovať aj v iných krajinách:
- Vládnuca strana zneužije svoje silné postavenie na prepísanie pravidiel politickej súťaže, ktoré ju následne zjavne zvýhodňujú
- Tento vývoj je uľahčený rozdrobenosťou opozičných strán
- Otvorené otázky ohľadom konceptu konsolidovanej demokracie